

Валентина Ревва, художній керівник філії «Бобринківський сільський будинок культури» КЗ «Кетрисанівський базовий сільський будинок культури». с. Бобринка Кропивницького району Кіровоградської області

СВІТОВА СЛАВА КЛЕЗМЕРСЬКОЇ РОДИНИ З БОБРИНЕЦЬКИМ КОРИННЯМ

У розвідці представлені члени видатної музичної родини, пов'язаної з Кропивниччиною. Для скрипаля Григорія Ісааковича Гершфельда роки, прожиті на початку ХХ століття в Бобринці, були важливими у становленні як викладача та композитора. Його син Давид, народжений у степовому містечку, – композитор, музичний педагог і організатор, засновник молдавської національної опери та системи музичної освіти Молдавії. Онук Альфред – скрипаль, композитор і диригент світового рівня.

***Ключові слова:** Бобринець, клезмерська музика, родина Гершфельдів, викладацька діяльність, скрипаль, композитор, диригент.*

Серед бобринецьких знаменитостей, не дуже відомих з тих чи інших причин для широкого загалу, варто виділити єврейську клезмерську родину Гершфельдів, музикантів з діда-прадіда. Слід пояснити: клезмерська музика – це традиційна народна музика східноєвропейських євреїв. Особливим є стиль її виконання: експресивна манера гри, пришвидшення, уповільнення, раптові несподівані імпровізаційні вставки. Назва походить від поєднання слів «клей» – інструмент та «земер» – наспів. Виконавців такої музики називали клезмерами. Вони грали на скрипках, віолончелях, кларнетах, ударних інструментах на єврейських, українських, польських, бесарабських весіллях, вечорницях та інших народних гуляннях. А пізніше – і в театрах, на балах, благодійних акціях, в парках та скверах. Навіть не знаючи терміну

«клезмерська музика», ми пізнаємо з перших акордів хіти «Сім сорок» чи «Хава нагіла», захоплюємося ритмами і мелодіями, що увібрали в себе кращі зразки народної музики багатьох етносів, які сукупно проживали з євреями.

Чимало єврейських музикантів – вихідців із клезмерських родин – знайшли своє покликання у педагогіці, здобувши вищу музичну освіту. Як приклад – видатна родина скрипаля Григорія Ісааковича Гершфельда, який розпочинав свою викладацьку діяльність на початку ХХ століття в Бобринці.

Гершфельд-старший: бобринецькі стежки

1907 року Григорій Гершфельд приїхав викладати скрипкове мистецтво в навчальних закладах Бобринця. Він народився у Вінниці. Спочатку навчався у досить відомому і престижному Одеському музичному училищі по класу скрипки, потім – у Київському музичному училищі, яке на час навчання Григорія (1904-1907 роки), мало п'ять класів: гра на фортепіано, скрипці, віолончелі, класи співу і теорії музики. Обдарованому студенту пощастило: його навчали відомі музиканти й педагоги Празької, Берлінської, Варшавської, Петербурзької консерваторій, а це говорить не тільки про рівень викладання, а й про рівень знань та вмінь випускників закладу. В Енциклопедичному історичному довіднику записано, що Григорій Гершфельд у 1907-1916 роках «викладав скрипкове мистецтво у Вищому національному училищі в Бобринці Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині Кіровоградська область), а в 1918-1923 роках – у чоловічій гімназії (потім школі) там же...» Очевидно, тут є помилки в назвах навчальних закладів, тому що часто змінювались статуси: повітове училище, народне училище, трикласне, чотирикласне, жіноча гімназія, прогімназія тощо.

На початку ХХ століття у Бобринці проживало близько 19 тисяч населення, було 43 вулиці і провулки, чотири майдани, два сквери. Документи Відділу рукописів АН України свідчать: «Бобринець – місто Єлисаветградського повіту Херсонської губернії, на кам'янистих берегах ріки Чакоклія (спокійна вода). У 1904 році в Бобринці було 16700 жителів, 25

% євреїв, 3 православних церкви, жіноча гімназія, 8 міських училищ, єврейська школа, 4 синагоги, лікарня, аптека, бібліотека, типографія, 48 промислових установ, 5 річних ярмарків, 14 хлібних магазинів, 80 торговельних закладів. Бюджет складав 75 тисяч карбованців (для порівняння: корова – 8 карбованців, чоботи – 1 карбованець)» [1].

Можна стверджувати, що тодішня влада великого значення надавала музичному вихованню, а володіння музичними інструментами було обов'язковим предметом навчального плану. Марко Кропивницький у «Спогадах про Бобринець і бобринчан» пригадував, що в 1860-і роки, коли вони з Іваном Тобілевичем робили перші кроки на сцені, професійних музикантів не було. «Оркестри в Бобринці не було, міщанські весілля та незначних чиновників відогравала троїста музика цигана Василикги: дві скрипки та двострунний бас, часом і бубон гудів. Траплялось іноді, що до них пристьобувався ще й флейтист Яшка...», – писав Марко Лукич [3, с.123]. У спектаклях іноді просили матір М. Кропивницького акомпанувати акторам номери до співу на фортепіано, а ще вона вчила «панночок-бобринчанок грати на фортепіано; вона мала школу, в котрій бувало дітвори до 40 душ, здебільшого єврейські діти». Інколи при потребах «виписували оркестр із Єлисаветграда». Тож в Бобринці активно взялися за справу навчання професійних музикантів.

Напевне, Григорій Гершфельд 1909 року в числі оркестрантів зустрів за містом на березі древньої Сугоклії Марка Кропивницького, який востаннє прибув у рідні околиці на своєму життєвому фініші. Хворий, самотній, зневірений, він відчув підтримку, пошанування його особи та творчості. Бобринецька публіка подарувала славному корифею ще рік життя. Також Григорій Ісаакович міг у центрі міста зустріти та поспілкуватись із колоритними особистостями, учасниками Першої світової війни Марком Стрільцем та Шепселем (Олександром) Мотхіним. Перший цікавий тим, що служив дзвонарем у Свято-Миколаївській церкві, в його руках дзвони співали; інший – ремісник, добре відомий своїми кумедними єврейськими

вчинками. У пекарні грека Туйсузова можна було посмакувати випічкою та придбати все, що тільки вироблялось із борошна, все, чого душа забажає.

Професійні музиканти, можливо, серед них і Гершфельд, часто створювали музичні супроводи до німого кіно, що демонструвалось у кінотеатрі Торбана по вулиці Базарній, де нині облаштована автомийка. Його, як стверджують місцеві краєзнавці, називали електротеатром «Ілюзіон», пізніша назва – «Спартак».

Події кількох революцій, громадянська війна, 1920-і роки – все те, що відбувалось у колишній імперії, вносило у бурхливе життя міста свої корективи. Стрімко розвивались події: бачили бобринчани і петлюрівців, і денікінців, і бійців Першого кінного полку Чорних запорожців, і поповнювали полки Червоної армії. Але, як кажуть у народі, війна проходить, а музика – вічна.

Шістнадцять років прожив Григорій Гершфельд у Бобринці, де комфортно почувався, не був «чужим» для містян, бо займався благородною справою. На жаль, немає ніяких свідчень, фактів про діяльність викладачів училища. Лише сухі замітки газети «Голос Юга» називають прізвища викладачів, серед них і Г. Гершфельд. Отже, роки, прожиті в нашому місті, були роками становлення Григорія як викладача та композитора, що для кожної творчої людини є важливим стимулом для подальшого удосконалення своєї майстерності.

Та все ж найвизначнішою бобринецькою подією для родини Гершфельдів – Фішманів стало народження сина Давида в 1911 році, який став продовжувачем справи діда та батька, гордістю матері Олени Яківни Фішман.

У Бобринці Григорій Ісаакович займався не тільки викладацькою діяльністю, а й писав музику, зокрема «Варіації» для скрипки в супроводі фортепіано (1912 рік), «Струнний квартет» (1914), етюди для навчання учнів техніки гри. Увертюру для духового оркестру закінчив уже в Бердичеві, куди його перевели викладачем по класу скрипки в музичних школах міста. З 1937

року працював у закладах Тирасполя, в евакуації під час Другої світової війни – в Узбекистані, в місті Наманган. Подальша його викладацько-композиторська діяльність пов'язана з творчістю сина Давида.

Давид Гершфельд – від берегів Бобринки до Мексиканської затоки

Виїхавши з Бобринця, Гершфельди мешкали в різних містечках України, де певний час виступав оркестр Григорія Ісааковича. Давид, здається, спочатку навчився грати на скрипці, а потім уже читати і писати. В Бобринці хлопець прожив з родиною дванадцять років. Музиці навчався приватно. Мати Олена Яківна багато працювала із сином, інструмент йому давався легко, що не дивно для клезмерської сім'ї.

Згодом родина оселилася в селищі Степанівка під Вінницею. У цей час Давид Гершфельд почав брати професійні уроки гри на фортепіано та теорії музики в музичному училищі у Вінниці. Зовсім юним грав на корнеті, малому кларнеті і флейті-пікколо в керованому його батьком оркестрі місцевого цукрового заводу. Після закінчення школи-семирічки працював слюсарем, грав на різних духових інструментах у військових оркестрах. Вирішив вступити до Бердичівської філії Київського хіміко-технологічного інституту. Але потяг до музики, неможливість жити без неї, змінили рішення юнака. Тож дев'ятнадцятилітнім, 1930 року, став студентом Одеського музично-театрального інституту імені Людвіга ван Бетховена (клас фагота та валторни). Освоїв також фортепіано; композицію і теорію музики вивчав у знаменитого професора Миколи Вілінського.

Доля розпорядилася так, що після закінчення закладу на початку 30-х років Давид був направлений на театральну службу в Молдавію. Як він вважав, йому поталанило, бо жодна музична культура так не подібна до єврейської музики, як молдавська. Єврейські клезмери та молдавські леутари спільно музикували, імпровізували, заробляли собі на шматок хліба. Значно пізніше, у далекій Америці, де митець доживав віку, він, даючи численні інтерв'ю музичним оглядачам та критикам, постійно пригадував роки життя в Бобринці, що дало привід автору однієї з публікацій, яка вийшла 2001 року

окремою книгою в Балтиморі (США), помилково стверджувати, нібито Гершфельди справдана жили в Бобринці: «Давиду Гершфельду, вихідцю із потомствених єврейських музикантів, які споконвіку проживали в живописному містечку Бобринець в глибинці смуги осілості, довга “абсорбція” в Молдавії не знадобилась. З першого дня тут він почувався, як у себе вдома»[2].

Спочатку Давид Гершфельд завідував у Тирасполі музично-постановочною частиною Українського театру, а за кілька років, проявивши ще й організаторські здібності, створив Тираспольський музично-драматичний театр, дитячу музичну школу, тобто глибоко професійно пропагував, укорінював українську культуру на теренах тодішньої Молдавської республіки, де проживало багато українців. Ще до початку війни створив та очолив Спілку композиторів Молдавії та Молдавську державну консерваторію. У роки Другої світової війни разом з однодумцями зібрав розкиданих по всій країні молдавських співаків, танцюристів, інструменталістів і сформував ансамбль «Дойна», з яким виступав на фронтах, у госпіталях, прифронтових зонах. За таку діяльність першим у республіці був удостоєний звання Заслуженого діяча мистецтв.

Важко перелічити всі музичні проекти Давида Гершфельда: організував та став директором Кишинівського музичного училища, вперше в Молдавії заснував державний театр опери та балету, для якого написав і поставив низку опер, музику до балетів, оперет, музичних комедій. Він – автор пісень та романсів, обробок народних пісень, музики до кінофільмів, драматичних вистав, танцювальних сюїт. Творчий доробок митця високо оцінив сам Давид Ойстрах.

Всі ці роки батько Григорій Ісаакович був поруч з ним: викладав у створених сином музичних закладах, концертував з оркестрами.

У середині 60-х років, у зв'язку з політикою «національних кадрів» тодішньої імперії, Давид Гершфельд змушений був залишити всі свої посади. Похоронивши батька, залишив Молдавію. До початку 1990-х працював у

Сочі, очолював філармонію, продовжував писати музику на вірші молдавських (румунських) поетів.

Це був складний період гоніння, невизнання, який родина Давида Григоровича переживала мужньо. Неодноразово приїздив до Кишинева, адже скільки сили, енергії, творчості вкладено у розвиток музично-театральної культури Молдови, виховано багато видатних діячів мистецтва, серед них добре відомі Борис Раїсов, Марія Бієшу, Валентина Савицька, Євген Дога, Тамара Чебан. Єврейський культурний центр Молдови з 2011 року вручає молодим виконавцям музичних творів – переможцям конкурсів – премію імені Давида Гершфельда.

Разом з дружиною Поліною Борисівною Ярославською Давид Григорович виростив та виховав чотирьох дітей, які всіляко підтримували батьків у складний період. Сини Вільям і Руслан – музиканти-аранжувальники, Альфред став визначним музичним діячем світового рівня, Людмила – педагог. У неї день народження в один день з батьком, і цим він дуже пишався.

Після розвалу радянської імперії вся родина виїхала до США, у місто Брейдентон, штат Флорида. Молодші Гершфельди швидше призвичаїлись до нових умов життя, вивчили мову, знайшли себе в професії. Давид Григорович спілкувався із багатьма земляками-емігрантами, підтримував зв'язки з митцями, жваво реагував на події культурного життя, публікував статті про музику і музикантів, давав авторські концерти, писав нову музику, без якої не міг прожити жодного дня. Нарешті немає гонінь, переслідувань за національною ознакою; спокій, утихомирення, благополуччя. Але чомусь все частіше думками линув до рідних берегів, йому вчувався крик чайок, що стривожено кружляють над хвилями розбурханого Чорного моря, у вухах гудів південний степовий вітер, в душі відлунювали дзвони бобринецьких храмів та доносився плач скрипки з боку Миколаївської. А перед очима – стежечка до сторожа-каменя, що розлігся над тихоплинною Бобринкою.

Зрілий у віці та мистецтві, але юний душею. Альфред Гершфельд

Альфред Давидович Гершфельд – скрипаль, композитор, диригент світового рівня. Гідний продовжувач справи діда та батька. Отримав домашню музичну освіту, а пізніше – високого рівня професійний вишкіл: від музичної школи та консерваторії до Музичного училища імені Гнесіних по класу диригентського мистецтва. Скрипалю-віртуозу ще зі студентських років довіряли перші пульти найкращих оркестрів, з ним охоче співпрацювали солісти.

З успіхом виконує твори різних стилів і жанрів, успішний і в симфонічній, і в театральній музиці, знаходить у будь-якій партитурі «родзинку» і логічно вибудовує увесь твір. Сам Альфред втішався з того, що йому вдалося здійснити свою заповітну мрію перед еміграцією: на базі Органного залу Кишинева створити Національний камерний оркестр. Сюди з'їжджалися найкращі музиканти країни. Під керівництвом Альфреда Давидовича зіграно десятки концертів сучасної та старовинної музики.

Високо цінують його професіоналізм у США, тут він досягнув високого рівня: професор диригентського мистецтва в Новій світовій школі мистецтв у Маямі, художній керівник і головний диригент заснованого ним симфонічного оркестру і хору острова Анни-Марії у Флориді, художній керівник малого симфонічного оркестру в Лейк-Плесіді. В якості запрошеного диригента виступав у Єрусалимі та в інших містах світу. Не сходить зі сцен театрів його дитяча опера «Карлсон, який живе на даху», в англійському варіанті – у Флориді.

У поважному віці маестро приїздить до Молдови, де його шанують земляки. У свої 83 роки веде активний спосіб життя, не полишаючи служіння її величності Музиці.

Гершфельдам з діда-прадіда доля наділяла довгий вік. Скажімо, Давид Григорович прожив 94 роки. Вони уміли перемагати заздрощі та колючі погляди невдячних колег, наклепи, інтриги, надто живучі в колективах митців. Не озлобились, не зневірились, творили і жили не для своєї слави і

тріумфів, а для людей. «Лише так можна довго протриматись на білому світі», – пояснював феномен довголіття наш земляк Давид Гершфельд.

Чого не вистачає сучасному Бобринцю? Можливо, тої «оркестри» у міському сквері? Один жест диригента – і хаос, сварки стануть гармонією. Адже справжня, жива музика творить дива.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. 10 міфів та реальностей про Бобринець. Міф 4. Бобринець – єврейське містечко // Патріот Бобринеччини. Електронний ресурс. Режим доступу: http://bobrunechuna.blogspot.com/p/blog-page_28.html
2. Клетинич Евгений. На исходе лета // Каскад. Електронний ресурс. - 2002. – 10 серпня. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20140812133021/http://www.kackad.com/>
3. Кропивницький М.Л. Спогади про Бобринець і бобринчан // Кропивницький М.Л. Твори: У 6 т. – К., 1960. – Т. 6.

The reconnaissance includes members of a prominent musical family associated with the Kropyvnytskyi region. For the violinist Hryhoriy Isaakovych Hershfeld, the years spent in the early twentieth century in Bobrynka were important in becoming a teacher and composer. His son David, born in the steppe town, is a composer, music teacher and organizer, founder of the Moldovan National Opera and Music Education System of Moldova. Grandson Alfred is a world-class violinist, composer and conductor.

Key words: *Bobrynets, klezmer music, Gershfeld family, teaching activity, violinist, composer, conductor.*

Ілюстративний матеріал

Бобринецьке повітове училище. Сучасний вигляд

Давид Григорович Гершфельд (1911-2005)

Альфред Давидович Гершфельд (1937 р.н.)